

SZIGETHY GÁBOR

Forradalom után

Kiegyeztünk. 1867-ben Ferenc József megbocsátotta a magyaroknak a Birodalom ellen elkövetett bűneiket, a sokak által forradalomnak és szabadságharcnak dicsőített lázadást, a magyarok hajlandóak voltak elfelejteni Ferenc József rendcsinálásnak nevezett vérengzését s a tizennyolc év mindennapos megaláztatásait.

Helyreállt a rend a Kárpát-medencében.

A történészek azóta vitatkoznak: *hogyan lett volna jobb?* Akik akkor éltek, itthon, legintettek: *így jó, ha már jó nem lehet!*

Meghalt a Birodalom, éljen a Monarchia!

Nincs önálló magyar külügy, hadügy, pénzügy, viszont lehet szépeket írni, mondani negyvennyolcra, jól nevelten bárki sirathatja a múltat, és mindenkinek szabad közös, egyszerű jövőről álmodozni.

A forradalom és a szabadságharc leverése után, a kiegyezés idején.

Nem először és nem utoljára a magyar történelemben.

Majd két évtizedig Petőfi Sándor nevét alig-alig írták le újságban, hírlapban, könyvben, s most ismét és újra vezérlő csillaga lesz a magyar égboltnak. Az Áldor Imre szerkesztette néplap (Tarka Világ és Képes Regélő. Pest, 1869) minden szám élén a költő életrajzát közli folytatásokban, sok színes részlettel, dokumentummal, mesebetéttel; számos történetnek a fele sem igaz, de jól hangzik, és szívet melengetően meghat. Vörösmarty és Petőfi első találkozásáról például kevés konkrétumot tudunk, de Áldor Imre bájosan elbűvölő történetet kerekít a szigorú-zordon Vörösmartyról s a könnyeivel küszködő Petőfiről.

Még nem virágzik, de már rügyezik a legenda.

A kiegyezés évében megjelent antológia (*A forradalom költészete. Költemények és közlemények az 1848/49-ki szabadságharc idejéből. Szerkeszti és kiadja Áldor Imre*) belső címlapján Petőfi Sándor metszett arcképe látható, s néhány vers, amelyek – nagyon feltűnően! – nem „csupán” a forradalom és szabadságharc napjait „idézik”.

1867-ben ezek a versek ebben a sorrendben azért jelennek meg, hogy a korabeli olvasó számára az emelkedett múltirratás és a (most már) nyilvánosan lehetséges osztrákkellenesség élményforrásai legyenek.

Kiegyeztünk, de azért utáljuk a Habsburgokat!

Az első vers – a lap tetején szalagcím: *Petőfi Sándor*, aztán alatta kétszer akkora betűkkel fejezetcím: *Petőfi Sándor* – az 1848. április 21-én keletkezett *Rákóczi*.

*Hamvaidnak elhozása végett
Elzarándokolnánk szívesen,
De hol tetted le a földbe téged,
Hol sirod? Nem tudja senki sem!

Számkiűztek nemzeted köréből,
Számkiűzve volt még neved is.*

1867-ben ki oly bolond, hogy e Petőfi-sorokat olvasva Rákóczira gondoljon?

A következő vers (szöveghibásan, kicsit áttördelve, új címmel) a *Van-e mostan olyan legény* s utána *A vén zászlótartó*. A *Kemény szél fúj-t* követi az 1849. március elején írott *Bizony mondom, hogy győz most a magyar...*, de új címmel: *Március 15-ike 1849*.

Március 15-ről nem beszélünk, de azért emlékezünk rá!

S aztán még három költemény.

Itt a próba – ilyen címmel jelenik meg az 1849. június végén írott *Föl a szent háborúra!* Igaz, apró módosításokkal. Az oroszot már szabad szidni, Petőfinek a hazánkra zúduló oroszokat átkozó szavai tehát megjelenhetnek. De a lelkesült hat sorban (*Szent a csata, nem barcolunk / Királyéért: / Király ellen szabadságunk / Istenünk és hazánkért! / Átkos király, érezted bát / Vesztedet...*) a *király* szó helyett mindenhol *zsarnok* olvasható. És ugye, 1867-ben, amikor épp kiegyeztünk, senki sem gondolja zsarnoknak a magyarok kegyes és jó királyát, Ferenc Józsefet?! Szidni az oroszokat – bár most már szabad! – mindig öröm. De Ferenc Józsefet ne átkozzuk, hátha ő a mi jövőnk! Egy versszakot pedig (*Sti apáink, anyáink, szent / Halottak, / Síroton ellenség ne / Tapodjon, nem tapodhat; / Inkább vesszen ki nemzetünk / Egy szálíg / S dagadjon föl kifolyt vérünk / Árja az ég boltjáig!*) egyszerűen elhagy Áldor Imre – vagy a nem létező cenzúra húzhatja ki? Igaz is: boldog ünnepen miért siratni régen holt halottakat? Arról nem is beszélve, hogy az ember ne ígérjen olyat, amit nincs módja – vagy szándékában sem áll – teljesíteni!

Aztán az *Európa csendes* és a *Bánk bán* zárja a sort. Ez utóbbi nem annyira „jó” vers, nem is annyira „forradalmi”, de 1867-ben hangsúlyosan arról szól: a nyakunkra telepedett rusnya idegenekkel – a XIII. században is éppen a „németekkel” van a legtöbb bajunk – mindig nehéz (lehetetlen!) békében s boldogan élni széles e hazában.

Kicsit korábban, a lényegében eredménytelen s császári szóval szétkergetett 1861-es országgyűlés után, a megjelent lexikonban (*Ismerettár VIII. kötet*. Pest. 1862) Petőfi Sándor negyvennyolcas tetteiről ez olvasható: „Az 1848-ki martiusi napok Pesten találták, és ő egy ideig az »Életképek« egyik szerkesztője vala Jókai mellett. Végre a tollat karddal cserélte fel, kapitány lett s az erdélyi hadak fővezérének segéde. Legutoljára 1849-ki júl. 31-én látták az ismeretes kimenetelű segesvári csata előtt, azóta nyom nélkül eltűnt. Sokan halottnak hiszik (neje 1850-ben újra férjhez ment), mások állítják, hogy Amerikába menekült. 1846-49-ben megjelent költeményeinek gyűjteményét még nem bírja a közönség.”

A derék szerkesztőt 1862-ben, Petőfi („Sándor, legnagyobb magyar lírai költő”) életrajzának megírásakor nem korlátozták, nem befolyásolták a tények. Kézbe vette Ferenczy Jakab és Danielik József 1856-ban, Pesten megjelent életrajzgyűjteményét, s kicsit meghabosította, némiképpen átírta az eredeti szöveget. 1856-ban még ezt lehetett olvasni a népszerű irodalmi kézikönyvben Petőfiről: „Az 1848-iki forradalom Pesten találta őt, mint az »Életképek« segédszerkesztőjét. Több lapokban számos politikai irányu izgató verseket közlött; végre a tollat karddal cserélte föl: kapitány lett az erdélyi hadseregnél; hol nyom nélkül eltűnt. Sokan halottnak hiszik; mások állítják, hogy Amerikába menekült.” Ez is – Petőfi kedvenc szavával élve – „meglehetőst” ostobaság, de a Bach-korszak kellős közepén az is öröm, ha ennyit s ezt olvashatja Magyarországon a magyar ember Petőfiről, aki természetesen 1856-ban is „legnagyobb magyar lírai költő”.

Közben azért van egy jó évünk: 1861.

Legalábbis néhány hétig ez év tavaszán sokan azt hiszik – és elhiszik! –, hogy van remény, lesz boldog jövő, s bármit akar Bécs, mégiscsak hajnalodik.

A Divatcsarnok – igaz, március 5-e után csak a hónap végén, 29-én jelenik meg újra a hetilap összevont három száma, de akkor – egy turini levelező írását közli, és Pesten lehet olvasni hetilapban ilyen mondatokat: „A lakomára térve, *március 15-két* én már 12-szer ünnepeltem meg külföldön, néha magam, máskor társaságban, olykor Párizsban, máskor New-Yorkban, tavaly Edinburgban, az idén itt, Turinban, mindig és mindenütt reményteljesen, de soha sehol oly hivőleg nem, mint tegnap, mert vágyaink teljesültére sohasem láttam még bizalomgerjesztőbb utat, mint most.” A nevét homályban hagyó turini levelező a hajdani március 15-e eseményeiről egy szót sem ejt (honi lapban nem is ejthet!), de az is lélekmelengető 1861-ben, ha valaki beszámol, beszámolhat arról: Turinban, emigráns magyarok baráti vacsorán reménykedve emlékezhetnek negyvennyolc márciusára.

Mire elmúlt a nyár, kiderült: korai volt a remény.

Az Üstökösben (*Megjelenik minden szombatnapon, egy íven, sokféle képpel ellátva*) a felelős szerkesztő s kiadó-tulajdonos Jókai Mór szinte tobzódik ebben az évben, főként az álmokkal átítatott

tavaszon, '48 emlegetésében, idézésében. Januárban, a 2. számban verset ír (igaz, csak J. M. monogrammal jegyzi) a *Petőfi-keresők*ről. Rossz vers. Megtudható belőle, hogy sokan gondolják úgy, Petőfi nem halt meg a segesvári csataterén. De a harmadik szakasz – versnek álcázott politikai röpirat – arról vall, hogy Jókai tudja: szókimondó, tehetséges embernek, mint amilyen Petőfi volt, nem lenne nagy szerencse 1861-ben Magyarországon élni.

*Élhetne-e hangtalan így? Lebetett-e
Jajtalan végig élni a multat?
Hallgathat-e az, ki a gyáva türelmet
Még boldogabb években se tanulta?
Ki bátran elöljárt, rémtelenül,
Az bujt-e sötétbe a rémek elül?*

Nem tudni, az agyagostobaságú vagy a rókaravaszságú rendőrtisztviselőknek okozott-e nagyobb fejtörést a vers elolvasása után: akkor most mi legyen J. M. szerkesztő úr sorsa?

De Jókai Mór is reménykedik: *Minden, mi halott, föltámad ez évben...*

Nyilván nem Petőfi Sándor föltámadására gondolt!

Január 26-án még merészebb az amúgy nem kard ki kard bátorságáról híres szerkesztő. Kicsit körmönfontan, körülírva, megmagyarázva, de Petőfi legradikálisabb politikai gondolatát s vessorát idézi: „... Egy vers kezdett el ez időkből kézzől kézre járnival; csak kéziratban volt meg, nyomtatásra soha sem került. Szerzőjének sokan Petőfit hitték, de ő nyilván nem fogadta el azt magáénak, s én sem hiszem, hogy ő írta, most is emlékezem több soraira e költeménynek: mind elég borzasztó arra nézve, hogy le ne írjam. A parasztokhoz szólt és az urakat illette. Tultesz a marseillaise vértől csepegő strófáin. Egy égő bomba volt az, mely, nagy szerencse, hogy a vízbe esett, nem lőporos toronyba.

Ezzel a sorral kezdődik: *»Dicsőséges nagy urak! Hát hogy vagytok?«*”

Némi történeti kacsaringó után így folytatja:

„A lépcsőkön eggyel az *ultrák* közül találkozott a nemes gróf, ki őt, hosszú veres tollas calabriai kalapját fél szemére nyomva, köszönti új divatu *»adjon Istennel«*.

Bon jour, *citoyen* Széchenyi.

A gróf utána nézett s visszaköszönté:

– Bon soir, *citoyen Sansculotte...*

Ezzel ment nyugton a klub tereme felé, felnyitá az ajtót, megállt a küszöbön s végig nézve a sápadt, kétkedő arcokon miknek minden gondolatját olvasták delejes szemei, sarcasticus mosolygással így köszönt be hozzájuk:

– *»Dicsőséges nagy urak, hát hogy vagytok?«*...

Tudta, hogy ez a *sor* cseng valamennyinek a fülében!”

Igaz, Jókai nem írja le hajdani barátja s harcostársa, Vasvári Pál nevét, de a Petőfi fenyegetését egyetértő gúnnyal idéző Széchenyi alakját felidézni, megidézni 1861-ben! – a reggeli kávézás közben néhány pesti polgárnak valószínűleg torkán akadt a korty, amikor kedvenc satirikus lapjában e történetet olvasta.

Márciusban csend van, a lapban nem esik szó március 15-ről, de a hónap végén, 30-án, egy 1854-es márciusra emlékező írás így kezdődik:

„Tizenhárom év előtt jelszavaink egyikévé lett március 15-dike, később a volt kormányembereket rettegető évnappá – ma, ismét más okból, a főváros lakóit tartja némi szorongásban. Nekem pedig a következő sorokban foglalt történetecskét juttatja eszembe, melyet politikai vitatkozás után, emésztést előmozdító csemegéül beszélt el egykor egyik pajtásom, eképpen...”

Ez a néhány sor 1861-ben politikai helyzetjelentés 1861-ről. Igaz, '48 március idusáról Jókai sem mer érdemben szót ejteni. Hazudni nem akar, forradalomról, szabadságháborúról beszélni nem lehet, akkor inkább hallgatunk. Vagy – megint egy nagyon rossz vers, a június 22-i számban – áthallásos Petőfi-idézet a vájtfülűeknek: *Itt az ellen* – így kezdődik a *Csatakép* című vers, amely szarkasztikusan rímeli Petőfi Sándor *Föl a szent háborúra!* című versének felütésére: *Itt a próba...* A verset Petőfi – nyilván véletlen! – éppen 1849. június 22-én írta, s hogy kiderüljön: ez a *Csatakép* című, 1861-re rímelő politikai röppentyű nem egészen a szerkesztő úr leleménye, Jókai Mór a vers szerzőjét is megnevezi:

Kukoricza János. (Talán a csámpás verssorokat körmölve Jókai azt dűnyögte magában: *Egy kicsit parasztos, de én nem szégyenlem.*) Igaz, az olvasók akkor is tudtak olvasni. S azt is tudták: nehéz Kukoricza Jancsiból János vitézzé lenni – 1861-ben, Magyarországon!

S aztán hogy elmúlt eredménytelenül az országgyűlés, s megint nem látszott halványan sem pirkadni az ég alja a magyar horizonton, Jókai Mór augusztus 17-én közzétesz egy előfizetési hirdetést. Ha már nem változik semmi az országban, legalább az Üstököstől ne pártoljanak el olvasói. Szép, okos, lelkesítő felhívás. A cenzorok sem találhattak benne semmi kivetnivalót.

Na mármost ugye, ha *ütött az óra*, ha *talpra, magyar*, ha *előre*, ha *jönni fog*, *ha jönni kell*, mert *már leng a zászló s ha minden bátor férfi elszánja magát meggyűrni két osztrák...* akkor *ismét boldog leend és uralkodni fog* – feltehetően nem csak az Üstökös szerkesztősége!

Kis magyar forradalmi antológia 1861 őszén, hirdetésben elbeszélve!

Máskor – 1852-ben még inkább foga van az időnek! – Nagy Ignác irodalmi napilapjában (Hölgyfutár. Közlöny az irodalom, társasélet, művészet és divat köréből), bár a szerkesztő hangsúlyozottan igyekszik a politika sikamlós és veszélyes ingoványától távol tartani magát s lapját, március 15-én, ha már a hajdani nagy napról beszámolót írni nem lehet, ha Petőfi Sándor nevét említeni nem célszerű, ha verseit idézni tilos, élelmes és magára valamit adó szerkesztő talál szellemes megoldást, hogy a polícia éberem szimatoló embereinek se legyen okuk a hírlapot elkobozni, s az olvasók se érezzék úgy: megint elmúlt egy március 15. Petőfi Sándor szellemének emlékezete nélkül. A megoldás egyszerű: Nagy Ignác a címdalán, az első hasáb élén közli Petőfi *Évek után...* című zsenge költeményét. Petőfi Istvánét! Igaz, a szerény képességű testvér nevét Ferenczy és Danielik lexikonuk 1858-ban megjelent kiegészítő kötetében sem írják le, de Nagy Ignác szerkesztő urat, amikor 1852. március 14-én este nyomdába küldte a lap másnapi számának kéziratát, legkevésbé sem érdekelte az: költőként jegyzi-e majd az utókor Petőfi István nevét.

1852. március 15-én lapja első oldalán ott ragyogott *Petőfi* neve!

Kidőlt fának száraz ága vagyok én... Ez is világos! A *száraz ág*: István. A *kidőlt fa*: Sándor. S a vers után egy érdektelen novella címe: *A fölkelő nap*. Ezt is értette minden korabeli olvasó: Petőfi hozza el számunkra a hajnalt!

Lapozzunk.

1850. január 1-jén Haynau hivatalnokpontossággal küldi naponta bitóra negyvennyolc hőseit, mártírjait. Gondolná az ember, ez idő tájt végképp tilos és ezért veszélyes kiejteni s különösen leírni Petőfi Sándor nevét, aki e napon lenne, ha élne (vagy él?), huszonhét éves. Ám Szilágyi Sándor – lelkes történész – épp e napon teszi közzé könyvét (*A forradalom férfiai*), s az utolsó fejezetben (*Journalisták*) a *Petőfi* cím alatt a következők olvashatóak:

„Sándor. A legzseniálisabb magyar költő, magyar minstrel. Sok ész, lángképzelő, egy csomó faragatlanság.

Legelőbb közkatona volt, azután színészé lett, innen Vahot hívta fel segédszerkesztőnek. Ez emelte őt fel nyomorából, de ezért szokása szerint hálátlansággal fizetett.

A forradalom kezdetén oratiókat tartott a néphez, s első volt, kinek egy költeménye (március 15-kén) szabadsajtóval napvilágot látott.

Azután ismét katonává lett. De egy alkalommal Mészáros előtt nyakravalótlanul jelenvén meg, ez leszidta. Petőfi boszujában quietált, s egy verset irt, hogy a hazát nyakravaló nélkül is meg lehet menteni.

Bem kinevezte adjutánsának őrnagyi ranggal. Itt is nemsokára quietált, azonban csakhamar viszont őrnaggyá lett. Igen gyakran volt az öreggel, ki benne nem a katonát, de a zseniális költőt szerette.

Kéziratban kerengő költeményei közül az utolsót, az oroszok beütésekor irottat, ide iktatom.”

És „odaiktatja” a *Föl a szent háborúra!* majdnem teljes szövegét. *Itt a próba* – ez a vers új címe. A királyt átkozó sorok kimaradnak, az Áldor Imre által 1867-ben nem közölt versszakot Szilágyi Sándor sem meri közzétenni, de 1850. január elején egy hadseregek által sárba tiport, leigázott országban, bitófák árnyékában a polgárok olvashatták Petőfi Sándor versét!

A könyv hamar elfogyott, április 12-én már nyomtatták a második kiadást.

S közben – Szilágyi Sándor szorgalmas krónikás – 1850 márciusában már másik könyve is megjelent, s kapható: *A magyar forradalom története 1848- és 49-ben.*

Íme 1848. március 15-e története, ahogy 1850. március 15-én Szilágyi Sándor leírta, s ahogy akkor olvashattak róla az emlékeiket s könnyeiket morzsolgató magyarok.

„A bécsi események hírére azonban a fiatalság, melly az alkotmányosság korlátain belül maradni késznek nyilatkozik, nem akarva tovább is a formák életőlő korlátai közt maradni, márc. 15-én a 12 pontot, a leláncolt Tytan, a sajtó fölszabeditása által életbe léptetni határozza.

Landerer és Heckenast nyomdája elébe ment.

E jelenet kicsinyben képe volt az egész forradalomnak. Mint tengerbe siető folyam, vagy mint Alpról lehengerülő hógomoly perczenként nőtt, mignem megsemmisült, mint azt a tenger elnyeli, vagy ezt felolvasztja a nap.

Ottan egy sajtót lefoglalt s következő két nyomtatványt készítetté el.”

Szilágyi Sándor szövegűen közli a *Mit kíván a magyar nemzet?* tizenkét pontját, majd – „Az ikertestvér mellett méltólag állott Petőfi Sándor következő lelkes költeménye” – a *Nemzeti dal*, csonkítatlanul. S aztán következik a nagy nap története.

„A mozgalmat az nap délutánján a fiatalság folytatá. Első tette volt a 12 pontnak a muzeumban letétele. A városházhoz ment onnan, hol a rendfentartása végett egy 14 tagból álló bizottmány kinevezésével foglalkozának. A 14 tag névsora: Rottenbiller Lipót, Kacskovics Lajos, Staffenberger István, Molnár György, Klauzál Gábor, Tóth Gáspár, Gyurkovics Máté, Irinyi József, Petőfi Sándor, Vasváry Pál, Irányi Dániel, Hengel Alajos, Egressy Samu.

Elhatározzák a király- és nádornál az országgyűlés Pestre áttételét szorgalmazni, a katonai parancsnokságnál pedig eszközölni, hogy a rend fentartásába a katonaság ne vegyüljön. Elhatározzák a »Népkönyveért« és »Józan eszeért« elfogott Táncsics, – azelőtt Stáncsics Mihált börtönéből kiszabadítani. Ennek eszközlésére a helytartótanácsához bizottmányt küldtek, melly gr. Almássy Mór és gr. Török Bálint tagjai által azt eszközlé is. Hasztalan próba volna leirni az öröm mámorát. Táncsics fiákerének lovai kifogattak s az ifjuság huzta azt Pestre. Ha csak sejtí is további működését ez, bizonynal az innepélyt elhagyta volna.

Estve a nemzeti színházban Bank bánt adták. Betolongott a tömeg s a színházi rendet akademiára változtatá.

Másnap Budapest meginneplé szerencsés kezdetű forradalmát, a békés átalakulást, mint nevezék, első lánczemét egy ötnegyedéves véres küzdelemnek.

A két város – köztük a budai királyi lak – fényesen kivilágittaték. Háromszinü zászlót lobogtatott majd minden ablak, s majd minden ablakból hófehér kezek nemzeti szalagrózsákat, vagy virágokat hánytak alá. S mint az utcák színe fényben uszott, s mint visszatükrözé az ősz Duna e fényt, olly rózsaszín vala az emberek kedélye s olly rózsaszínben tükrözé vissza a kedélyt az utcákon hangzó ujongás, örömjaj.

A bizottmánynak első institutiói közé tartozék a nemzetőrséget organizálni, azt fegyverrel s ismertetőjelekkel, hogy önmaga levén a rend őre, a rend annál biztosabban fentartassék.

Továbbá az utcák nevei közül többen megváltoztattattak. A hatvani »szabadsajtó utca«, a városháztér »márcz. 15-dike tere« sat. nevet nyertek. A pilvax (kávéház) is ekkor kereszteltették el »forradalmi csarnoknak«.

Elviharzott forradalom s vérbe fojtott szabadságharc után, 1850. március 15-én reggel üldögélt a pesti polgár az asztalnál, asszonya behozta a tejeskávét, leült, csendben rágcsálta a tegnapi kiflivéget, férjura meg pipára gyújtott, félrehúzta a függönyt, kibámult az ablakon – megint menetelnek a katonák! –, kifújta a füstöt, visszaballagott karosszékéhez, föltette az okulárét, fellapozta s olvasni kezdte Szilágyi Sándor könyvét.

Ijedten rezdült meg, amikor elütötte a kilencet a kakukkos falióra.